"Kuşlar Bile Yoktu"[*]

Ayhan Işık[†]

Başlıktaki sözü, Dersimli yaşlı bir ana, köyleri yakıldıktan sonra gidip gördüğü o korkunç ve sessiz manzarayı betimlemek için söylemişti. Hayatın oralarda bittiği, daha çarpıcı nasıl anlatılabilir ki? Bu hayatı bitiren, bu köyleri, mezraları, kuşların bile olmadığı, insansız, çorak ve terkedilmiş yerler haline getirenler, bu insanları koruduklarını söyleyen devlet görevlileriydi.

Bu yazıda, zorunlu göçe maruz kalıp İstanbul'a göç eden ailelerle yapılan mülakatların derlendiği *Göç Hikâyeleri* adlı kitap için yürütülen araştırmadan izlenimler yer alacak. *Göç Hikâyeleri*, İstanbul Göç-Der'in hazırladığı bir projeydi ve 'zorunlu göç'e maruz kalanların yaşadıklarını kendi ifadeleriyle, birinci ağızdan, topluma duyurma amacını güdüyordu. Bu amaçla, sözlü tarih yöntemini kullanarak, 50 aileden yaklaşık 120 kişi ile görüşmeler yaptık ve bunlardan 11 ailenin hikâyesini kitaplaştırdık. 8 kişilik bir ekiple yürüttüğümüz proje, Kasım 2007'de başlayıp, zorlu ve yorucu bir çalışmanın ardından, Haziran 2008'de tamamlandı. Görüşmelere ayırdığımız ilk dört ay, ekip olarak bizi derinden sarsan bir dönem oldu. Zorunlu göçe maruz kalmış insanların hayret uyandıran acı dolu hikâyelerini üst üste dinleyince, birden kendimizi o trajedinin içinde bulduk.

Kürdistan coğrafyasında yıllardır süren bir savaş hali var. Bu savaşın etkilerini her yönüyle yaşayan zorunlu göç mağdurlarıyla görüşmelerimiz üç ana başlık-soru ekseninde yürütüldü: Göç öncesi hayat, göç süreci ve göç sonrası gelinen şehirde yaşananlar. Görüşme yaptığımız kişilerin çoğu, göçten önce hayatlarının, pastoral bir tablo çizercesine çok güzel olduğunu ve geçinebildiklerini söyleseler de, ait oldukları toprakları, köyleri, yaşam tarzlarını, alışkanlıklarını, anılarını, birikimlerini bir tarih ve kültürü terke zorlanmaları, onları nefessiz bırakmıştı. Kendilerinin diye düşünüp düşledikleri toprakların 'birileri' tarafından hoyratça sahiplenilmesi, aşağılanıp dışlanmaları, insanlık dışı bir muameleye maruz kalmaları, onlarda büyük kırgınlıklar, acı ve tepki yaratmıştı.

Devletin, bölgedeki son zorunlu göç dayatmasının başlangıcı 1984 yılına kadar götürülebilir, ancak en yoğun uygulandığı dönem 1991–1996 yılları arasıdır. Faili meçhul cinayetler, hizbi-kontra saldırıları gibi her türlü 'kirli savaş' uygulamasının devrede olduğu bu dönemde yaklaşık dört bin köy ve mezra haritadan silinir. Bu kontrgerilla stratejisinin diğer adı, "Denizi kurut, balığı yakala"dır. İnsanların, yüzyıllardır yaşadıkları bu topraklarda kalabilmelerinin tek koşulu vardır: Korucu olmak, yani kendine ve kendi değerlerine ihanet etmek. Hikâyelerden de anlıyoruz ki, koruculuk Kürt toplumunda derin yaralar açmış. Ölüm döşeğindeki bir amcanın oğluna söylediği şu söz, durumu tüm açıklığıyla ortaya koyuyor: "Herkese hakkımı helal ediyorum, ama koruculara etmiyorum."

Zorunlu göçe maruz kalan Kürtler, yurdundan edilmenin yarattığı kızgınlık ve nefret bir yandan, göç edilen yerdeki hayatın anlamsızlığı, hiçliği, sefaleti ve zorluğu diğer yandan, ağır bir trajedi ve travma yaşadılar. Birkaç saat sonrasını bile kestiremedikleri bir 'serüven'e iteklendiler. Resmi yetkililer tarafından hiçbir yardım yapılmadan, tanınan bir-iki saatlik süre

[*] Even the Birds Are Away," an interview on the book *Migration Stories The Ones Who Know the Pain Do Not Hurt Anybody,* Agos Book/Kirk, September 2009, No. 11, pp.14-15

[†] Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü öğrencisi

içinde köylerini terk etmek, can havliyle kaçmak zorunda kaldılar; bazen mallarını, bazen de canlarını yitirdiler. Dokuz aylık hamile bir kadının, arkasına bile bakmadan, apar-topar, Mardin'den otobüse binip 20 saatlik bir yola çıkmasının ve bu esnada, Bolu Dağı'nda doğum yapmasının bir izahı olabilir mi? Bu kaçış yolculuğunda doğan çocuğu gelecekte neler bekliyordur acaba?

Görüştüğümüz ailelerin tümü, İstanbul'a gelişlerinde çok ciddi sıkıntılar yaşamışlar. Kimi bir tanıdığının yanına kısa süreliğine yerleşirken, kimi o şansı da bulamamış, üç-beş parça eşyasıyla günlerce sokakta kalmış. Bazıları, aylarca, kiraladıkları küçük bir dükkânı mesken tutmuş. Ev tutmak isteyenlere, Kürt oldukları için, ev verilmemiş. 1990'larda, milliyetçi-ırkçı havanın tüm baskısını yaşamışlar. Sonraları ev bulup yerleşseler bile iş bulamamışlar. Muş'tan göç eden bir ailenin üyesinden duyduğum sözler, bu çarpıcı zorluğu anlatıyordu: "İlk geldiğimizde İstanbul'un tüm bodrumlarında Kürtler oturuyordu, yeni yeni bodrumlardan çıkıyoruz." Bir başka göç mağdurunun sözleri ise, yaşadıkları karşısında geliştirdiği tavrı ve hayata tutunma inadına işaret ediyordu: "Buralarda erimemizi ve yenilmemizi beklediler, ama biz yenilmedik ve erimeyeceğiz."

Göç 'serüveninde' en fazla acıyı çeken ve zorluğu yaşayanlar kadınlar olmuş. Kadınlar, bin bir emek ve hünerle var ettikleri birikimlerinin gözlerinin önünde cayır cayır yakılışını hazmedememişler. Birçok kadın, yanan evine girerek çocuklarını, hayvanlarını ve birkaç parça da olsa eşyasını kurtarmaya çalışmış. Kent yaşamına uyum konusunda bir hayli zorlanmışlar. Yeni ortamlarıyla, bilinçli bir biçimde bütünleşmemişler. On beş yıldır İstanbul'da yaşıyor olup, Türkçe öğrenmeyi istememek başka neyle izah edilebilir? Hemen hepsi Türkçeyi anlıyor, lakin soru sorulduğunda Kürtçe cevap veriyor. Kendilerine bunca acıyı çektirenlere ait dile, kültüre karşı, bilinçaltında oluşmuş, manidar bir tavır bu. Kadınların tamamına yakını, idareten ve belli bir süreliğine buralarda kaldıklarına inandırmışlar kendilerini. Aslında, bunun geçici değil daimi olduğunun da bilincindeler, çünkü yeni hayatlar kurulmakta, çocukları, torunları olmakta. Fakat onlar kalıcılığa inanmak istemiyorlar. Mardin Midyatlı bir kadın, "Em li vir emanet in" ("Biz burada emanetiz") demişti. Çocukları orta boy bir tekstil atölyesinin sahipleriydi, ve ekonomik olarak iyi denebilecek durumdaydılar; o ise, burada kendine ait bir şey bulamıyordu.

Gençlerde, yani göç zamanının çocuklarında durum biraz farklıydı. Yaşayamadıkları çocukluklarını, yaptıkları geriye dönüşlerin bir yerlerine sığdırmaya, sıkıştırmaya çalışıyorlar. Olanlar ile olmasını istediklerini harmanlıyorlar. Göç çocukları şimdilerde birer yetişkin. Kimi işçi, kimi işveren, çoğunluğu işsiz, bazıları ise sanatla ilgileniyor. Ortak özellikleri, aile büyüklerinden farklı düşünmeleri. İstanbul'da 'büyüdüklerinden', köylerine geri dönmek konusunda pek gönüllü değiller, köyleriyle ilişkileri daha çok nostaljik bir havada, yaz aylarında kısa süreliğine gidip gelme biçiminde. Batmanlı bir genç köye dönmek istemeyişini felsefi temellere bağlamaya çalışmıştı: "Aynı nehirde iki kez yıkanılmaz…" Tarihteki olayların geri döndürülemez olduğunu anlatırken, köye dönme fikrini zihninden silmek üzere olduğunu hissettiriyordu. Köylerinden-ülkelerinden kopmak istememekle beraber, gençlerde, hayatlarını büyük kentlerde kurma isteği ağır basıyor. Buna rağmen, bir korunma biçimi olarak, İstanbul gibi bir yerde yalnız ve içe kapalı kalmayı seçiyorlar. Muşlu bir genç, çalıştığı tekstil atölyesinde, özellikle de 'Karadenizli' iş arkadaşlarının kendisini aşağıladıklarını, "Kürtleri buralardan atalım da ne olursa olsun", "Kürtleri doğuya yollayalım, orada hepsini yakalım" dediklerini hınçla anlatırken, gözleri doluyordu. Dışlanmaları, aslında, hayata tutunma konusunda çok inatçı olmalarını da beraberinde getiriyordu. Kentli gibi görünseler de buralara hâlâ ne kadar yabancı kaldıkları, ne köylü ne de kentli oldukları, seçimlerini şehirlerden yana koysalar da buraları güvenli görmedikleri, 'büyük kentin tehlikesinden'

dolayı ailelerine fazlasıyla bağlandıkları, kültür ve kuşak çatışmasını birlikte yaşadıklarından, çok ciddi ruhsal sıkıntılarla karşı karşıya kaldıkları anlaşılıyordu.

Aile büyükleri, yaşlılar ise hayata küsmüşler; adeta, sadece yaşamak için yaşamaktalar. Aileleri burada olduğu için, mecburen İstanbul'dalar. Terk etmek zorunda kaldıkları topraklarına duydukları hasret, her hallerinden belliydi. Bizleri, dertlerini dinlemeye gelen kişiler olarak gördüklerinden, onlara dokunur dokunmaz anlatmaya başlıyorlardı: "Günlerce, aylarca anlatsak bitiremeyiz yaşadıklarımızı…" Fakat yaşadıklarının tümünü anlatamıyorlardı. Hâlâ kaygıları vardı; seçici bir unutmayı tercih ediyorlardı. Bazıları da, kayıt cihazımızı ve kameramızı kapattırdıktan sonra anlatmaya devam etti. Anladık ki, insanlar hâlâ hayatlarından kaygı duyuyorlar, tehlikede olduklarını hissediyorlar. Çok yoğun acılar yaşayıp bunları rahatça anlatamamak, onlar için bir işkence; isteseler de, acılarını tam olarak ortaklaştıramıyor, paylaşamıyorlar.

Görüşme yaptığımız ailelerin hepsinde, oldukça duygusal anlar yaşadık. Tüm aile fertlerinin sessizleştiği, birkaç dakika sustuğu zamanlar çok oldu. Bu anlar genelde aile içinden birinin öldürüldüğü veya kaçırılıp bir daha haber alınamadığı zamanların anlatımı sırasındaydı. Ve bizler, o insanları ağlattık. Onlara, yaşadıkları o devasa acıları tekrar ettirip yeniden yaşattık. Çok huzursuzduk, çünkü üstü küllenen korları yeniden üflüyorduk. Lakin onlar için, geriye dönüşler çok acılı oldu. İşkenceleri, ölümleri, bağ ve bahçelerin yakılmasını, çok sevdikleri köpeklerinin öldürülüşünü, capcanlı olan ama şimdi 'kuşların bile olmadığı' o çoraklaşmış köyleri hatırlattık. Yollarda yaşadıkları sefaleti, İstanbul'daki yoksulluklarını, işyerlerinde ve yaşamın herhangi bir alanında aşağılanmalarını, hep kendilerinin diye bildikleri topraklarından ansızın koparılıp kuru bir ağaç dalı gibi bir kenara fırlatılışlarını hatırlattık ve ağlattık onları. Buna mecburduk, çünkü bu yapılanlar gizli kalmamalıydı. Geçmişle sağlam bir yüzleşmenin, geleceğe daha açık ve özgür bir toplum bırakmanın yolu, yaşananların topluma anlatılmasından geçiyor. Bizler de gücümüz yettiğince bunu yapmaya çalıştık.

Bir köylüye, kendi evini yakması için kibriti vermek, evleri az yandı diye geri dönüp, kalan eşyalarını kurtarmaya çalışan insanları, evle birlikte yeniden yakmak, neyle açıklanabilir? Görüştüğümüz ailelerin hepsi, bu yaşananlardan yorulmuştu. Bazıları ise, kardeşliğe ve birlikte yaşamaya inanmıyordu artık, çünkü "Kimse acımızı anlamıyor" duygusundaydılar ve birlikte yaşamak için bir gerekçelerinin kalmadığını, bunun bir anlamının olmadığını düşünüyorlardı. Lakin ağızlarından düşürmedikleri iki kelimeden biri 'barış', diğeri ise 'çözüm'dü. Çözüm de, zorunlu göçe maruz kalanların yerine değil, onlarla birlikte düşünülerek üretilmeli.

KÜNYE:
Göç Hikâyeleri: "Acıyı gören insan başkasını acıtmaz"
İstanbul Göç-Der Yayınları, Haziran 2008, 287 s.

Not: Bu çalışma kitapevlerinde bulunmadığından temin etmek için aşağıdaki adrese başvurabilirsiniz.

Göç-Der (Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği)
Halıcılar cad. Uğur Saray Apt. No:92/15 Fatih /İstanbul
Tel:0212 635 61 22
Fax:0212 532 77 71
gocder1@hotmail.com